

daj spomladi odidejo ter se pozno jeseni vračajo prinašajoč s sabo prihranke, s katerimi preživijo zimo.«

V živinoreji so zaman prešli na dobre švicarske pasme krav, niti to ni preprečilo razpada mnogih kmetij. Mnogi niso več videli v szombathelyskem in avstrijskem zaposlovanju nobene rešitve, zato so odpluli v Ameriko, kjer so v nekaj letih zbrali potreben denar za nakup posestva doma in se vrnili v domovino. Gyula Ehen je videl konec izseljevanja v razvoju industrije, kakor tudi v intenzivnem razvoju gospodarstva. Če pogledamo državne podatke, se je iz Madžarske izselilo 1,8–2 milijona oseb v Ameriko (od tega med leti 1899–1914 1,4 milijona).

V druge pokrajine – Avstralijo, Nemčijo, Romunijo – se je izselilo okrog 300–400 ljudi. Nacionalna sestava teh je: 33 % Madžarov, 25 % Slovakov, 18 % Nemcev, 15 % Romunov, majhen pa je južnoslovanski delež, 2,6 %.

Vzporedno s tem kažejo županijski podatki naslednje: v letih med 1899 in 1913 je bilo 25.006 izseljencev, vrnilo pa se je 6.063 ljudi. Glede na materinščino izseljencev dobimo naslednje podatke (za celotno obdobje 1899–1913): madžarska 9867 ali 36,6 %, nemška 10.683 ali 42 %, hrvaška 1.308 ali 5,8 %, drugo (večinoma slovenska) 3.107 ali 12,4 %.

	1900	1910
Razmerje Madžarov	53 %	56,9 %
razmerje Nemcev	30 %	26 %
razmerje Hrvatov	4,8 %	3,7 %
razno (slovensko)	12,6 %	12,4 %

Ob teh podatkih, nam postane jasno, zakaj se je ravno v naseljih z nemškim prebivalstvom zmanjšalo število prebivalcev ali stagniralo skozi tisočletja. Seveda niso le nemška naselja trpela zaradi izgub, ki jih je povzročilo izseljevanje, tudi v murskosoboškem okraju najdemo vasi z vendskim (slovenskim) prebivalstvom, ki so v statističnih podatkih označeni kot »izseljevanje v Ameriko«. Tako je število prebivalcev v letih 1900 do 1910 v Gesztenyésu padlo s 534 na 471, v Lakháza pa z 280 na 243.

V podatke o izselitvi so zajeti tudi podatki o izselitvi v Avstralijo in Ameriko. Med leti 1901 in 1913 je 9.666 oseb zapustilo državo, vrnilo pa se jih je 6.041, torej je le 3.623 oseb ostalo v Ameriki.

Na koncu lahko ugotovimo, da je bilo izseljevanje iz Železne županije mnogo večje v bližnje pokrajine kot v Ameriko. Asimilacija pa ni bila tako pomembna, kot so to nekateri zatrjevali, saj je bil padec števila prebivalstva velik zaradi izseljevanja in odseljevanja.

PREBIVALSTVO OKRAJNEGA GLAVARSTVA LJUTOMER V LETIH 1880 – 1910

IVAN RIHTARIČ

Članek obravnava prebivalstvo v okrajnem glavarstvu Ljutomer v letih od 1880 do 1910 na podlagi statističnih podatkov, ki jih nudijo popisi prebivalstva v letih 1880, 1890, 1900 in 1910.¹

Ti popisi prebivalstva so bili objavljeni, v njih pa so bili prikazani naslednji podatki:

– kraj; razvrščen je bil v pripadajočo občino, dodan mu je bil status, ki ga je imel (npr. vas, del vasi, trg ali mesto)

– občina; bila je uvrščena v sodni okraj in ta v pristojni višji del, v okrajno glavarstvo; označena je bila velikost v km² ali ha

– pri vsakem kraju je bilo označeno število hiš; celo podrobnosti, če so bile hiše raztrezene ali grupirane v kraju

– število moškega in ženskega prebivalstva ter njihovo skupno število

– verska pripadnost prebivalstva (katoličani, protestanti, židje in »ostali«)

– občevalni jezik domačega prebivalstva

(»Umgangssprache«); nemški, slovenski in »ostali«.

Nekatere rubrike, predvsem pri kraju, so bile v poznejših popisih (npr. 1910) že zelo bogate, saj so obsegale še tudi podatke o šolstvu, kulturi, gospodarstvu, prometu, itd.

Vsa zamotanost in problematičnost omenjenih popisov ni bistveni del in ne tudi predmet natančnejših raziskav in interpretacij, je pa vseeno neizogiben okvir za opazovanje demografskih gibanj v okrajnem glavarstvu Ljutomer.

LETO 1880

Sodni okraj Ljutomer

V sodnem okraju Ljutomer je bilo 29 občin: Stara in nova vas, Stara cesta, Grlava, Gode-marce, Iljašovce, Mala nedelja, Križovci, Krištanci, Slamnjak, Logarovci, Lukavci, Ljuto-

mer, Pernožavci, Moravci, Presika, Pristava, Radoslavci, Ključarovi, Slabtinci, Kamenščak, Noršinci, Bunčani, Veržej, Vučja vas, Bolehnece, Boreci, Bučočovci, Cezanjevci in Cven. Le kraja Ljutomer in Veržej sta imela status trga, vsi ostali kraji so bili vasi. Občine so bile različno velike, imele so bodisi en sam kraj (Iljaševci, Ljutomer, Bunčane, Veržej, Vučja vas in Boreci), ali pa dva ali več (največ jih je imela občina Slamnjak, kar 5 vasi).

Skupaj je bilo v teh občinah 2.655 hiš: najmanjši občini sta bili Krištanci in Bunčani, obe z le po 36 hišami, največja pa je bila občina Mala nedelja s 193 hišami; največji kraj je bil seveda trg Ljutomer s 138 hišami, najmanjša kraja v celotnem sodnem okraju pa sta bila Budislavci in Presika z 10 hišami.

Povprečno velika občina po številu hiš (91) bi tako bila samo podeželska občina Logarovci, saj je bilo pod povprečjem 15 občin, 13 pa jih je bilo nad to številko.

V sodnem okraju je bilo skupaj 13.248 prebivalcev oz. 6.980 žensk in 6.268 moških. Razmerje med spoloma je bilo 1:1,11 za ženske, oz. žensk je bilo za 11,36 % več (absolutno pa 712 več kot moških). Ženske so absolutno prevladovale v 24 občinah, moški le v 5, pa še to le skromno (največ v Cezanjevcih +8), a ženske najbolj v Ljutomeru (+92).

Kraja z največjim številom prebivalstva sta bila trg Ljutomer, sedež okrajnega glavarstva, s 1.140 prebivalci (616 žensk in 524 moških) ter Veržej s 639 (334 žensk in 305 moških). Najmanjši kraj (vas) so bili Bodislavci s 33 prebivalci (16 moških in 17 žensk).

Povprečna občina bi tako imela 457 prebivalcev (241 žensk in 216 moških); takšen primer je bila občina Pristava z 241 ženskami in 212 moškimi.

Verska statistika nam dokazuje v okraju kar 13.233 katoličanov, 14 židov in le enega protestanta; protestant je bil v Vučji vasi, židje pa v Ljutomeru (8), Veržeju (3) in na Moti v občini Cven (3). Župnije v tem sodnem okraju so bile v Ljutomeru, Križevcih, Veržeju in pri Mali nedelji.

Občevalni jezik domačega prebivalstva je poznal tri rubrike, ki pa le zelo redko v seštevku dajo število vsega prebivalstva, saj so pri nekaterih krajih ali občinah kar veliki izpadi v manjkajoči skupni številki (npr. občine: Grlava – 10, Veržej – 30, Cven – 60 in Ljutomer – 64). V celotnem sodnem okraju je bilo kar 2,5 % ali 331 prebivalcev izpada. V sodnem okraju je bilo po tej opredelitvi 517 ljudi z nemškim jezikom ter 5 pod rubriko »ostali« in kar 12.395 s slovenskim jezikom, kar pomeni 96 % za slovenski in 4 % za nemški jezik.

Nemški občevalni jezik je bil priznan v občinah Stara in nova vas, Stara cesta, Mala nedelja, Križovci, Ljutomer, Pernožavci, Kamenščak, Veržej, Boreci in Bučočovci, oz. v

10 občinah, pri čemer seveda največ v občini Ljutomer (468 ali kar 90,5 %) in Križevcih (13 ali 2,5 %).

Kraj, kjer je bil izkazan največji odstotek nemškega občevalnega jezika, je bil Ljutomer (44 % od vsega po jezikih opredeljenega prebivalstva v kraju). Odločitev za nemški občevalni jezik je bila izkazana v obeh trgih ter v krajih, ki so imeli videz trga oziroma večjega naselja (Križevci 13, Kamenščak – naselje nad trgom Ljutomer, Boreci in Bučočovci 6, Desnjak 4 ter Lukavci, Drakovci in Stara nova vas 3).

Sodni okraj Gornja Radgona

V sodnem okraju Gornja Radgona je bilo 24 občin: Ivanjševci, Hrastje-Mota, Galušak, Sv. Jurij, Krabonoš, Ivanjci, Kapela, Črešnjevci, Okoslavci, Kraljevci, Murski vrh in Zasadi, Negova, Orehovci, Polički vrh, Radenci, Gornja Radgona, Rihtarovci, Šratovci, Ščavnica, Stanetinci, Očeslavci, Terbegovci, Zbigovci in Boračeva. V sodnem okraju še ni bilo nobenega trga, vsa naselja so bila vasi oz. zaselki vasi. Občine so bile različno velike, nekatere so imele le en kraj (Hrastje-Mota in Črešnjevci), ostale so bile z dvema ali več kraji, največ jih je imela občina Galušak – 7 vasi.

Skupaj je bilo v občinah 3.146 hiš, najmanjša občina je bila občina Šratovci s 50 hišami, največja pa Terbegovci z 285 hišami. Največji kraj ni bila Gornja Radgona, saj še ni bila vodena pod tem imenom, statistika jo pozna pod pojmom »Gornja Radgona« le delno in sicer grad z eno samo hišo. Tako je bil največji kraj Polički vrh s 125 hišami, najmanjši pa Rinkovci s 4 hišami.

Povprečno velika občina po številu hiš bi imela 131 hiš; takšni bi bili v sodnem okraju občini Očeslavci in Ščavnica, pod to številko je bilo 12 občin ter 10 nad tem povprečjem.

V sodnem okraju je bilo skupaj 12.367 prebivalcev, 6.628 žensk in 5.739 moških. Razmerje med ženskim in moškim prebivalstvom je bilo 1:1,5 za ženske, oz. žensk je bilo za 15,49 % več kot moških (+ 889 žensk).

Ženske so absolutno prevladovale v vseh občinah, najbolj v Terbegovcih (+91) in Gornji Radgoni (+58).

Največji kraj po številu prebivalcev so bili Črešnjevci s 560 (308 žensk in 252 moških), najmanjši pa Rinkovci z 21 prebivalci (11 žensk in 10 moških).

Povprečna občina v gornjeradgonskem sodnem okraju bi morala tako imeti 515 prebivalcev (276 žensk in 239 moških); takšnemu povprečju je bila še najbliže občina Radenci s 486 prebivalci v treh vaseh (247 žensk in 239 moških).

Verska statistika nam dokazuje v okraju kar 12.362 katoličanov in le 5 protestantov, sodni okraj je bil brez židov, kar je skorajda never-

jetno zaradi bližine mesta (Radgona) in siceršnjega gospodarskega povezovanja s tem mestom. Tako je bila katoliška pripadnost prebivalstva kar 99,9 %. Župnije v tem okraju so bile v Gornji Radgoni, pri Sv. Juriju ob Ščavnici, na Kapeli ter pri Negovi.

Občevalni jezik domačega prebivalstva nam nudi tudi primanjkljaj glede na število prebivalstva in sicer 133 ali 0,7 % od vsega prebivalstva v okraju. Največji je bil v občini Gornja Radgona (- 18), ni pa ga bilo v občini Kرابonoš.

V okraju je bilo po tej opredelitvi 247 prebivalcev z nemškim občevalnim jezikom, 10 pod rubriko »ostali« in kar 11.977 s slovenskim občevalnim jezikom; 96,8 % za slovenski in le 2 % za nemški občevalni jezik.

Nemški občevalni jezik je bil izkazan v občinah Sv. Jurij ob Ščavnici, Črešnjevci, Nego-va, Orehovci, Polički vrh, Radenci, Gornja Radgona, Šratovci, Ščavnica, Terbegovci in Boračeva, oz. v 11 občinah, pri čemer seveda največ v občini Gornja Radgona (128 ali 51,8 %), pri Svetem Juriju ob Ščavnici (32 ali 13 %) ter v Radencih (20 ali 8 %). Kraj z največjim odstotkom za nemški občevalni jezik opredeljenega prebivalstva je bila vas Hercegovščak, saj je imel med 306 prebivalci kar 99 opredeljenih za nemški (32,2 %) in le 189 (61,8 %) za slovenski jezik ob kar 18 »poza- bljenih« (5,9 %).

Ob dejstvu, da je bil okraj Gornja Radgona mejni okraj z izrazito nemškim sodnim okrajem Radgona (kar 84,3 % za nemški in le 9,7 % za slovenski), so podatki resničen odraz jezikovnega stanja na tem teritoriju.

LETO 1910

30 let pozneje se nam pokažejo podatki v vseh rubrikah v precej drugačni podobi v celotnem okrajnem glavarstvu kot tudi v obeh sodnih okrajih.

Sodni okraj Ljutomer

Sodni okraj je tega leta obsegal 17.281 ha površine ter je bil sestavljen iz 29 občin. Povprečna velikost občine je bila okoli 600 ha oziroma v razponu od najmanjše - Križevci (267 ha) do največje - Cven (1.536 ha).

V sodnem okraju je živelo 14.676 prebivalcev, od tega 7.080 moških in 7.596 žensk, oziroma en prebivalec na 0,84 ha teritorija.

Najmanjši kraj so bile Sitarovce s komaj 46 prebivalci, največji pa trg Ljutomer s 1.302 prebivalcema. Povprečno je imel kraj v sodnem okraju 271 ljudi (131 moških in 140 žensk).

Verska situacija v okraju je bila izrazito v prid katoliški veri (14.662) ob le nekaj drugih veroizpovedih: evangeličani (8), židje (5) in »ostali« (1). V sodnem okraju so bile 4 župni-

je: Ljutomer, Križevci, Veržej in Mala Nedelja, pri čemer sta bili župniji Ljutomer in Veržej trški s kmečko okolico, a župniji Križevci in Mala Nedelja le s trško okolico.

Posebno pozornost zasluži analiza jezikovne slike v sodnem okraju. Ob že znanem dejstvu, da je popis prebivalstva v monarhiji leta 1910 poznal pri rubriki »občevalni jezik avstrijskih državljanov« tudi še rubriko »inozemci«, se nam vendarle pokaže, pa čeprav ne najbolj realno, da je bilo v sodnem okraju z nemškim občevalnim jezikom 666 prebivalcev ter s slovenskim kar 13.080 prebivalcev. Le 1 prebivalec je imel rubriko »ostali«. Omenjenih inozemcev je bilo kar 929.

Nemško prebivalstvo je bilo v sodnem okraju porazdeljeno med 11 občin, oziroma med 12 krajev. Največja koncentracije je bila pričakovano v Ljutomeru (606), kar je dobrih 90 % vseh Nemcev, oziroma prebivalcev z nemškim občevalnim jezikom v sodnem okraju. Število vseh Nemcev v sodnem okraju pa je predstavljalo le 4,53 % prebivalstva okraja in le 4,84 % prebivalcev, ki so bili avstrijski državljani.

Odstotek Nemcev v posameznih krajih je bil pač zelo različen, od skorajda zanemarljivo majhnega (Moravci, 0,19, Kamenščak 0,41, Noršinci 0,44, Nunska Graba 0,49 in Branoslavci 0,64), preko opazno višjega (Kolvaci in Presika 1,62, Gresovščak 2,39, Križevci 2,90, Stročja vas 3,81 in Ključarovci 5,23) do prevladujočega (trg Ljutomer 46,54) v relativnem številu večine (606 Nemcev: 557 Slovencev ob 138 tujcih in 1 »drugem«).

Ta porazdelitev Nemcev je vezana na trg Ljutomer kot središče sodnega okraja, kraje z gradovi (Branoslavci in Lokavci), vinogradniško posest, bližino trga Ljutomer ali na večji kraj, ki pa ni dosegel povišanja v trg (Križevci in Ključarovci) in staro kolonijo strelskega dvorca (Stročja vas). Trg Veržej izstopa izmed trgov na Spodnjem Štajerskem kot kraj brez enega samega prebivalca z nemškim občevalnim jezikom.

Odstotek tujcev v popisu prebivalstva leta 1910 je kar 7,10 % glede na Slovence ter 6,33 % glede na vse prebivalstvo in je absolutno večji od vsega nemško opredeljenega občevalnega jezika (929 tujcev: 666 Nemcev), pri čemer pa ni opredeljeno, kakšen je bil jezik te kategorije prebivalstva, ki pa, kakor vemo, tudi ni bilo avstrijskega državljanstva ter kot tako tudi ni uradno in odločilno vplivalo na narodnostno sliko in boje.

Opredelitev prebivalstva za slovenski občevalni jezik je bila kar 89,1 % glede na vse pri- sotno prebivalstvo ter 95,1 % glede na opredelitev vsega prebivalstva avstrijskega državljanstva ali kar okoli 20-krat večja od števila Nemcev in 14-krat od števila tujcev.

Rubriko tujci ali inozemci lahko v vsem opazovanem obdobju (1880 - 1910) beremo

kot prebivalce iz sosodstva, Prekmurce in Hrvat, ob verjetno le redkih tujcih v pravem smislu besede.

Med 54 kraji v sodnem okraju so živeli v 42 krajih (77,7 %) ter v 18 občinah (62,1 %) samo Slovenci. Kar 9 občin, ki so bile sestavljene le iz enega samega kraja, je bilo čisto slovenskih (Bereci, Bučecovci, Bunčani, Cezanjevci, Iljaševci, Krištanci, Stara Nova vas, Vučja vas in že omenjeni trg Veržej), pa tudi 9 občin z več kraji (Bolehnci, Cven, Godemarci, Grlava, Logarovci, Mala Nedelja, Radoslavci, Slaptinci in Stara cesta).

Sodni okraj Gornja Radgona

Sodni okraj Gornja Radgona je leta 1910 obsegal 14.314 ha površine ter je bil sestavljen iz 24 občin z 68 kraji, med njimi je bil od leta 1907 dalje tudi trg Gornja Radgona.²

Povprečna velikost občine je bila okoli 600 ha, oziroma v razponu od najmanjše Kapele (298 ha) do največje Negove (1.020 ha).

V sodnem okraju je živelo 12.840 prebivalcev, od tega 5.975 moških in 6.865 žensk, oziroma en prebivalec na 0,89 ha površine.

Skupaj je bilo v okraju 3.122 hiš, pri čemer je bil najmanjši kraj Rinkovci z 10 prebivalci, največji pa Črešnjevci s 628 prebivalci (337 žensk in 291 moških). Povprečen kraj bi imel tako 189 prebivalcev (101 ženska in 88 moških), kar velja za kraja Lokavci pri Negovi in Murščak pri Radencih.

Razmerje med moškimi in ženskami je bilo 1:1,15 za ženske, oziroma žensk je bilo za 14,89 % več kot moških ali 890 v absolutni številki za ženske.

Ženske so prevladovali absolutno v vseh občinah, najbolj v občinah Radenci (+71) in Negova (+65), najmanj pa v občini Stanetinci (+5).

Verska slika nam dokazuje izrazito prednost za katoliško vero, saj je bilo kar 12.810 prebivalcev (99,76 %) katolikov in le 25 protestantov (0,19 %), pa še 3 židje in 2 »ostala«.

Posebno pozornost zasluži analiza jezikovne rubrike, ki pozna možnosti po opredelitvi za občevalni jezik avstrijskih državljanov kot nemški, slovenski in ostali. Tako je bilo v sodnem okraju za nemški jezik opredeljeno 827, za slovenski pa 11.629 ter 2 »ostala« ob 382 inozemcih, to je 0,56 % za slovenski in le 6,44 % za nemški občevalni jezik; inozemci so predstavljali skoraj 3 % vsega prisotnega prebivalstva v sodnem okraju.

Nemško prebivalstvo je bilo porazdeljeno med 14 občin, oziroma med 21 krajev. Največja koncentracija je bila v občini Gornja Radgona, ki je imela kar nemško večino (508 Nemcev, 245 Slovencev in 83 tujcev) ter v vseh štirih vaseh občine Orehovci (59 Nemcev, 363 Slovencev in 15 tujcev). Odstotek nemškega občevalnega jezika v občini Gornja Radgona

je bil kar 60,69 %, v Orehovcih 13,5 %, pri čemer pa so še po posameznih krajih predstavljenih občin odstotki veliko bolj v korist nemškega občevalnega jezika: v trgu Gornja Radgona 174 Nemcev in 118 Slovencev, ali 54,71 % : 37,1 %, ter v Hercegovščaku 334 Nemcev in 128 Slovencev, ali 64,35 % : 24,66 %. V občini Orehovci v kraju Orehovci (22 za nemški in 38 za slovenski), ter predvsem v Žabjaku (10 za nemški in 23 za slovenski, kar pa je že 30,3 % : 69,7 %) pa slika kaže v obeh občinah in krajih z izjemo trga na vinogradniško prebivalstvo ter na viničarske odnose. Število članov družine, glede na število hiš v občini oziroma kraju, kaže na nepreštevilo družino (npr. v 7 hišah v Žabjaku je živelo 33 ljudi ali v Hercegovščaku v 104 hišah 519 ljudi ali 5 prebivalcev na hišo). Tudi kraj Črešnjevci kot največji kraj v sodnem okraju je imel med 628 prebivalci 184 nemških (29,3 %) in 437 slovenskih odločitev (69,6 %).

Podatki, ki nam prikazujejo tujce (382), nam pokažejo, da je le-teh v primerjavi z nemško opredeljenimi prebivalci manj od polovice, pri čemer ni opredeljeno, kakšen je bil jezik teh tujcev, ki pa uradno niso mogli kaj dosti vplivati na politične dogodke v sodnem okraju.

SINTEZA OBDOBJA 1880 – 1910

Okrajno glavarstvo Ljutomer je bilo sestavljeno iz sodnih okrajev Ljutomer in Gornja Radgona, ter je merilo skupaj 31.605 ha. Prebivalstvo je živelo v 53 občinah s 122 kraji, med katerimi so bili tudi trije trgi (Ljutomer, Veržej in Gornja Radgona – od 1907 leta dalje). V 5.970 hišah je živelo 27.516 prebivalcev (14.461 žensk in 13.055 moških, oziroma 52,55 % : 47,45 %).

Povprečna velikost kraja v okrajnem glavarstvu je bila 225 prebivalcev, od tega 118 žensk in 107 moških.

Verska opredelitev je bila izrazito v korist katoliške cerkve (99,8 %) ob le 8 protestantih in 3 »ostalih«. V okrajnem glavarstvu Ljutomer je bilo 8 župnij: Ljutomer, Križevci, Veržej, Mala Nedelja, Gornja Radgona, Kapela, Negova in Sveti Jurij ob Ščavnici.

Občevalni jezik avstrijskih državljanov je bil slovenski v 89,79 % (24.709) in nemški v 5,42 %, pri čemer pa je bilo še 4,76 % (1.311) tujcev z neopredeljenim jezikom. Strnjenost nemških opredelitev je bila večja ob reki Muri, oziroma v radgonskem okraju z izrazito nemško opredelitvijo, ter na vinogradniškem področju gornjeradgonske okolice, kjer so prevladovali viničarski odnosi na relaciji nemški lastnik in slovenski delavec – viničar.

Primerjava podatkov iz leta 1880 ter 1910 pokaže naslednje značilnosti:

– vse rubrike v popisu kažejo na porast v

absolutnih številkah, razen padca števila židov za skoraj polovico (od 14 na 8)

– povečalo se je prebivalstvo za 1.901 prebivalca ali za 9,3 % (+853 ženske in + 1048 moških)

– katoliška cerkev je obdržala visok odstotek (od 99,92 % na 99,83 %) ob povečanju števila 1.877, kar pomeni ob skupnem povečanju prebivalstva v okrajnem glavarstvu le 24 ljudi ali za 1,3 % izpada od vsega povečanja prebivalstva

– opredelitev prebivalstva po občevalnem jeziku se je leta 1910 izvedla dosledneje kot leta 1880, ko je bilo precej »izgubljenih«, povečalo pa se je število ljudi, ki so se opredelili za nemški občevalni jezik (za 729 ali 195,42 %); število prebivalcev, ki so izpovedali slovenski občevalni jezik je naraslo za 337 ali 1,3 %

– razmerje med nemškim in slovenskim občevalnim jezikom je bilo leta 1880 še 1 : 31,9 za slovenski, leta 1910 pa le 1 : 16,5 v prid

slovenskega jezika

– število tujcev se je nedvoumno povečalo z verjetnih 464 v 1880 letu na 1.311, kar je porast za 282,5 % ali za 847 prebivalcev.

Prikazani demografski podatki za okrajno glavarstvo so istočasno tudi poizkus statistično-analitične obdelave teritorija, pri čemer je bila orisana njegova nacionalna in jezikovna opredelitev ter prikazane razvojne tendence v tem prostoru.

Drugi vidiki teh rezultatov so bili delno že obdelani, posebej natančno z vidika delovanja Okrajnega sodišča v Ljutomeru med leti 1900 do 1914.³

OPOMBE

1. Special Ortsrepertorium für 1880, 1890, 1900 und 1910 — 2. Ivan Rihtarič: Prispevek k nastanku trga Gornja Radgona, Kronika 2–3/1985 — 3. Okrajno sodišče Ljutomer in raba jezika (1900 – 1914); magistrska naloga, obranjena na Oddelku za zgodovino FF v Ljubljani 28. 6. 1989

TRG LJUTOMER V PRVIH LETIH SLOVENSKE TRŠKE UPRAVE

MIROSLAV NOVAK

Bogato in izredno dobro ohranjeno arhivsko gradivo trga Ljutomer lahko razdelimo na dva dela, ki sta skozi zgodovino doživela različno usodo. Starejše arhivsko gradivo, ki obsega trideset pergamentnih in štiri papirne listine iz obdobja od 1396 do 1838 ter 156 škatel spisovnega gradiva iz 16. do 19. stoletja, je bilo v letih 1891 in 1894 izročeno v hrambo Štajerskemu deželnemu arhivu v Gradcu. Šele po drugi svetovni vojni je bilo to gradivo na podlagi restitucije vrnjeno in ga sedaj hrani Pokrajinski arhiv Maribor.¹

Drugi del ali mlajše arhivsko gradivo, ki je omejeno predvsem na prvo polovico 20. stoletja, se je na srečo ohranil skozi vihro druge svetovne vojne pri trški občini in je bil nato predan v Pokrajinski arhiv Maribor. Za to gradivo je značilno, da ga raziskovalci do sedaj niso kaj prida uporabljali, je pa pomembno, ker se fond Sreskega načelstva Ljutomer skorajda ni ohranil. V nadaljevanju je nanizanih nekaj manj znanih zanimivosti iz življenja in dela prvih let slovenske uprave trške občine, ki jih najdemo bodisi v prepisih originalnih dokumentov, bodisi v povzetkih oziroma omembah v zapisnikih trškega sveta.

Županske posle je med prvo svetovno vojno opravljal Julius Thurn, člani sveta pa so bili dr. Ernst Schwarz, Oswald Hoenigmann, Anton Arnovšek, Ludvik Babnik, Fric Dijak,

Anton Misja, Albert Novak, Jožef Novak, Alojz Rajh, Johan Reisinger, Josef Strasser, Franc Zacherl, Mathias Stermann, Viktor Kukovec in Johan Erjavec. Zapisnike sej trškega sveta so v tem času pisali v nemškem jeziku. Šele na seji trškega sveta dne 18. marca 1918 so slovensko orientirani člani trškega sveta predložili prvi slovensko pisani dokument v vezani zbirki sejnih zapisnikov, ki ga v celoti objavljamo.

»Podpisani odborniki 3. volilnega razreda trga Ljutomer, ki zastopamo po številu sigurno večino vseh davkoplačevalcev kakor tudi prebivalstva občine sploh, predlagamo k edini točki dnevnega reda današnje izredne seje občinskega odbora sledečo resolucijo:

Občinski zastop trga Ljutomer priznava, da so vsi narodi, kakor veliki tako tudi majhni, v vsakem oziru povsem enakopravni in da imajo vsi popolnoma enako pravico do samoodločbe. V popolnem prepričanju, da se zmore le iz medsebojnega priznanja popolne enakopravnosti in iz vzajemnega uvaževanja povsem svobodne samoodločbe vseh narodov razviti njih prava svoboda in bratstvo, medsebojno spoštovanje, vseobči mir in pravo človečanstvo, – dalje v svojem stremljenju po splošnem in trajnem miru, ki naj odstrani vse krivice in vsako nasilje in nadvlado narodov nad narodi in ki naj zajamči v smislu prave